

АНТРОПОЛОГІЧНІ ВИТОКИ ПРАВ ДИТИНИ
В ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Державно-управлінські студії №12, 2019

УДК 165.2:341.231.14:572.027 (4/9)

РАДЧЕНКО О. В.,

*Доктор наук державного управління, професор,
заслужений працівник освіти України, головний науковий співробітник
науково-дослідного відділу Національної академії державної
прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького
ORCID ID 0000-0002-0437-6131*

АНТРОПОЛОГІЧНІ ВИТОКИ ПРАВ
ДИТИНИ В ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

O. RADCHENKO,

*doctor of public administration, professor, honored education worker of ukraine,
chief scientific officer of the research department of the national academy of state
border guard service of ukraine. bohdan khmelnytsky
ORCID ID 0000-0002-0437-6131*

ANTHROPOLOGICAL ORIGINS OF RIGHTS
CHILDREN IN A DEMOCRATIC SOCIETY

У статті автор досліджує антропологічні витоки та природу прав дитини як першооснову природних прав людини в сучасному світі й похідних від них феноменів влади та держави у її взаємозв'язку з природними правами й інтересами людини. Стверджується, що оскільки природа заклала в генетичну програму життєдіяльності людини від самого народження інстинктивні потреби в різноманітних благах-ресурсах (утилітарних, комунікативних, духовних), то, безумовно, людина вже з перших днів свого народження мусить мати невід'ємне право на їх отримання. Таким чином зроблено висновок про генетично обумовлений характер основних прав дитини, а їх задоволення визначено основною функцією сучасної правової демократичної соціальної держави. При цьому держава та влада виступають в якості соціального механізму гарантування та захисту прав дитини та соціального відтворення суспільства й людства в цілому.

The article examines the anthropological origins and nature of the rights of the child as the basis of natural human rights in the modern world and the phenomena of power and state derived from them, in its relation to natural rights and human interests. It is argued that since nature has instilled in the genetic program of human activity from birth the instinctual needs for various benefits (utilitarian,

communicative, spiritual), then, of course, from the first days of his birth, a person must have an inalienable right to receive them. Thus, the conclusion is made about the genetically determined nature of the basic rights of the child, and their satisfaction is determined by the main function of the modern legal democratic social state. At the same time, the state and the authorities act as a social mechanism to guarantee and protect the rights of the child and the social reproduction of society and humanity as a whole.

Ключові слова: *інстинкт, потреба, права дитини, права людини, влада, держава.*

Key words: *instinct, need, child rights, human rights, power, state.*

Постановка проблеми. Наріжним каменем сучасних уявлень про правову демократичну соціальну державу є розуміння ключової ролі прав людини в формуванні як, власне, інституту держави, так і її місії, структурно-функціональної побудови, типу політичного режиму, особливостей владних відносин тощо. Рівень дотримання прав людини в різних державах безпосередньо обумовлює відповідний рівень співвідношення авторитаризму та демократії в даному суспільстві. Перефразовуючи Моріса Дюверже (який зазначав, що головними елементами держави як політичного інституту є інституційна структура та інституційні цінності [16, с. 18]), можна зазначити, що в сучасному світі права людини є тією первинною інституційною цінністю, що зумовлює архітекtonіку й всю інституційну структуру держави (якщо ця держава претендує на статус правової й демократичної).

Водночас, варто усвідомити, що будь-які інституційні цінності держави і вся її ціннісна система завжди є вторинними й похідними від ціннісної системи відповідного суспільства (домінуючого етносу, народу, політичної нації), що, у свою чергу, є сукупністю переважаючих укорінених в індивідуальній свідомості персонально-особистісних архетипів світосприйняття, соціальних відносин, матеріальних, духовних та процесуальних цінностей звичного буття людини. Чому ж в процесі історичного розвитку людство все більше приходиться до необхідності побудови демократичної правової держави, яка базується на фундаменті прав людини, а самі ці права починають виступати універсальною в планетарному масштабі суспільною й індивідуальною цінністю?

Пошук відповіді є **метою та основним завданням цієї розвідки.**

А відповіді на поставлене запитання ми спробуємо з позицій неоінстинктивізму, котрий досліджує роль генетично закладених інстинктів на соціальну й політичну поведінку людини.

Аналіз останніх досліджень дає підстави стверджувати, що питання генезису прав і потреб людини, ролі індивідуальних та суспільних цінностей у виникненні інститутів держави, влади та права розглядали як західні вчені К. Алдерфер, П. Блау, М. Вебер, Ф. Герцберг, Р. Даль, Ш. Ейзенштадт, Р. Інглехарт, Г. Лебон, А. Маслоу, У. Мак-Дугал, Г. Маркузе, М. Рідлі, В. Троттер, З. Фрейд, С. Хантінгтон; так і радянські та сучасні вітчизняні

науковці Л. Дротянко, Н. Жабінець, С. Максименко, В. Клименко, М. Камзін, О. Соловійов, В. Тарасевич, О. Шаталович, А. Фет та ін. Фокусуючи свою увагу на сутності і структурі потреб та інтересів людини, механізмах формування та функціонування суспільних цінностей, більшість науковців залишила поза увагою **невирішені раніше** питання витоків природи прав дитини, похідних від них феноменів влади та держави у їх взаємозв'язку з природними правами й інтересами людини.

Виклад основного матеріалу. Перефразовуючи Аристотеля, зазначимо, що людина є істотою біологічною, соціальною й політичною. На первинному рівні головним рушієм людини як біологічної істоти є інстинкти. Але чи є інстинкти рушіями людської поведінки на соціально-політичному рівні? Зважимося стверджувати, що є. Нехайнизка дослідників, визнаючи, що людина не може не відчувати інстинктивних прагнень, вважає, що такі прагнення необхідно придушувати та приборкувати, керуючись найвищими цінностями, шляхом вправ людина здатна розвивати в собі поведінкові навички, що піднімають її над суто інстинктивними діями [2, с. 5]. Водночас неоінстинктивісти від Герберта Маркузе [4] до Метта Рідлі [8] заперечують, що у формуванні людської поведінки культура майже повністю витісняє біологію. Адже, як зазначав А. Фет, «у людській природі є найстародавніший шар, що визначається інстинктами, тобто генетичною спадковістю. Цей шар не може бути змінений культурою, попри те, що *форми прояву інстинктів* (курсив наш – О. Р.) залежать від культури, але й визначають обриси цієї культури» [11].

Для початку визначимося з категоріальним апаратом обраного дискурсу. Філософія визначає інстинкт (від латинського «стимул», «побудження») як природній потяг, властива роду та виду вроджена (спадкова) схильність до певної поведінки або способу дій. У Паскаля інстинкт – внутрішній досвід, що ґрунтується на інтуїції [12, с. 181]. Розглядатимемо інстинкт у нашому авторському широкому тлумаченні як *генетично обумовлений потяг, природну потребу, що формує відповідний інтерес і бажання людини та спонукає її на здійснення різного роду біологічних, соціальних, політичних та духовних дій.*

Вивчаючи роль інстинктів у соціальній поведінці У. Мак-Дугал висунув «гормічну» (від грецького «hormae» – бажання) теорію, згідно якої саме вроджені інстинкти є основою й причиною соціальної та політичної поведінки людини. За У. Мак-Дугалом індивід наділений вітальною енергією, що проявляється у «горме» – інтуїтивній силі, що рухає людиною й реалізується у дії інстинктів. При цьому дія інстинкту містить афективну (рецептивну), центральну (емоційну) та аферентну (рушійну) частини. Їх внутрішні прояви – неусвідомлені емоції, що впливають на свідомість та детермінують людську поведінку [6, с. 176].

Первинними інстинктами В. Троттер називає інстинкт самоствердження, харчування, статевий та стадний [7, с. 172]. У Мак-Дугала – це інстинкти боротьби, самозбереження, репродукування роду, стадності. У Фрейда вся сукупність інстинктів зводиться до двох основних – Еросу (інстинкт кохання й

творення) й Танатосу (інстинкт смерті та руйнування) [13]. Очевидно, що Фрейдівський Танатос своєю агресивною сутністю близький до Троттерівського й Фетівського інстинкту внутрішньовидової боротьби та Мак-Дугласівського інстинкту самоствердження.

Хоча в цілому, як стверджує Д. Ольшанський, нараховується понад 15 тисяч інстинктів, «укрупнених» до 6131 «базового»[5, с. 176], в інтересах подальшого дослідження виокремимо три групи первинних інстинктів.

Першу назвемо **утилітарними інстинктами або інстинктами матеріального існування** – віднесемо сюди інстинкти, притаманні людині рівною мірою як і більшості інших біологічних істот Землі, переважно фізіологічного характеру: харчування, самозбереження, продовження роду (статевий інстинкт), безпеки тощо. Інстинкт викликає бажання як потребу у відповідних ресурсах життєдіяльності (благах) і допоки ця потреба не виходить за рамки фізіологічного існування, людина залишається істотою біологічною як і всі інші високоорганізовані живі організми.

Другу групу назвемо **комунікативними інстинктами або інстинктами соціалізації**– віднесемо сюди інстинкти, притаманні як людині, так і окремим біологічним видам, котрі живуть соціальними спільнотами: солідарності, кооперації, комунікації (спілкування з собі подібними), стадний інстинкт тощо. Потреби соціальної кооперації, інформації та спілкування вимагають тісної взаємодії з іншими представниками біологічного виду й такі потреби є характерними для істоти соціальної – коло соціальних видів на планеті порівняно невелике й поряд з людиною тут можна визначити як окремі види ссавців, так і бджіл, мурашок.

Недостатньо прописаним в науковій літературі, але досить очевидним (наприклад із спостереження за дітьми) є інстинкт пізнання. Людина від народження є істотою допитливою, за етимологією російського «*любопытная*» – така, що любить знати, пізнавати світ. Отже віднесемо пізнання разом із самоствердженням, самореалізацією та інстинктом внутрішньовидової агресії (жага влади) до третьої групи – **духовних або інстинктів саморозвитку**. Потреби саморозвитку: пізнання, визнання, самореалізації обумовлюють бажання індивіда створювати нові сенси, перетворювати світ, впливати на соціальне оточення, і ця політична сутність людини є характерною ознакою її унікальності в біологічному світі.

Визначені три групи інстинктів очевидно корелюють з трьома характеристиками людини відповідно як істоти біологічної, соціальної та політичної (рисунок 1.).

Будь-який інстинкт як відповідна природна потреба вимагає свого задоволення через отримання бажаного ресурсу життєдіяльності– фізіологічного, матеріального, комунікативного, духовного тощо. Інстинктивно обумовлені потреба й бажання людини отримати певний ресурс життєдіяльності прийнято визначати категорією «інтерес», що від латинського «*interest*» (має значення, важливо) означає властиве людині ставлення, яке виражає позитивну або негативну її спрямованість на задоволення людських

потреб [6, с. 260-261]. Категорії «потреба» та «інтерес» описують один і той же феномен необхідності задоволення природних інстинктів, проте відрізняються ціннісно-спонукальним характером – нейтрально-статичним у випадку «потреби» та динамічно-дієвим у випадку «інтересу». Отже інтерес – це дія по задоволенню потреби. Таким чином, природна вимога задоволення інстинкту формує *потребу* в отриманні певного матеріального чи психоемоційного ресурсу життєдіяльності та, як цілепокладання щодо її реалізації – *інтерес* (інакше – *мотив*) як спонукання до дії із задоволення інстинктивної потреби у відповідному ресурсі життєдіяльності, оскільки таке задоволення первинних інстинктів надає людині відчуття щастя [14, с. 165].

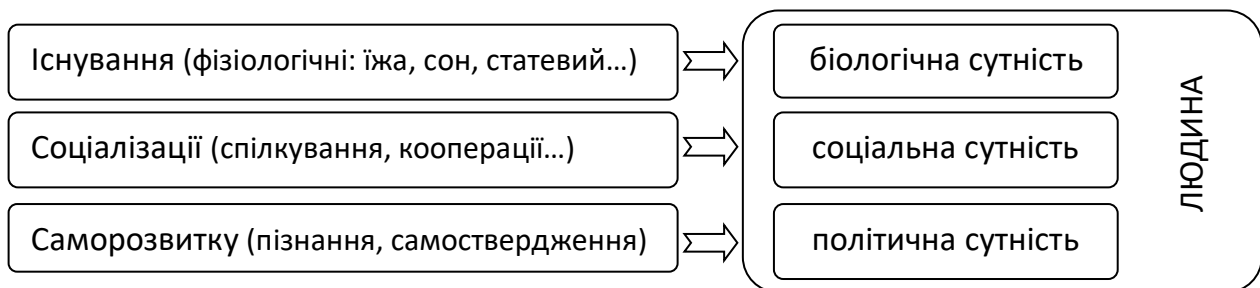

Рис. 1. Кореляція інстинктів людини з її триєдиною сутністю

Принциповим при цьому є розуміння дефіцитності ресурсів життєдіяльності, причому лише в ідеальних умовах невичерпності споживання певного ресурсу людина не відчуватиме ані бажання, ані інтересу до того, що вона має без будь-яких зусиль, оскільки її інстинкт задовольняє таку потребу автоматично (напр. дихання). Однак в реальному житті переважна більшість ресурсів життєдіяльності завжди має більшою чи меншою мірою дефіцитний характер. Дефіцитність ресурсів життєдіяльності обумовлює набуття ними цінності – тим більшої, чим складніше отримати у власне розпорядження такий ресурс: матеріальний (їжа, житло), комунікативний (спілкування, освіта), соціетальний (повага, престиж), духовний (віра, надія, впевненість у майбутньому), а сукупність найголовніших цінностей певного соціуму сформовується у його ціннісну систему.

Оскільки ж в різні часи та в різних історичних, географічних, кліматичних тощо умовах має місце різна структура й конфігурація найбільш дефіцитних ресурсів життєдіяльності, то історично навколо них формується певна ціннісна система відповідного суспільства. Таким чином, можна говорити про певний причинно-наслідковий ланцюг трансформації інстинктів у соціальні дії, який графічно ілюструє циклічний характер життєдіяльності людини в межах соціально-політичних систем (Рис. 2.).

Вже на цьому етапі прослідковується зародженні інституту природних прав людини – оскільки природа заклала в генетичну програму життєдіяльності людини від самого народження інстинктивні потреби в різноманітних благах-ресурсах (утилітарних, комунікативних, духовних), то, безумовно, людина вже з перших днів свого народження мусить мати невід'ємне право на їх отримання. Оскільки ж інстинктивні потреби закладено в генетичному коді й вони

вимагають свого задоволення від самого народження, то будь-яка дитина з перших днів існування вже має свої невідчужувані природні права!

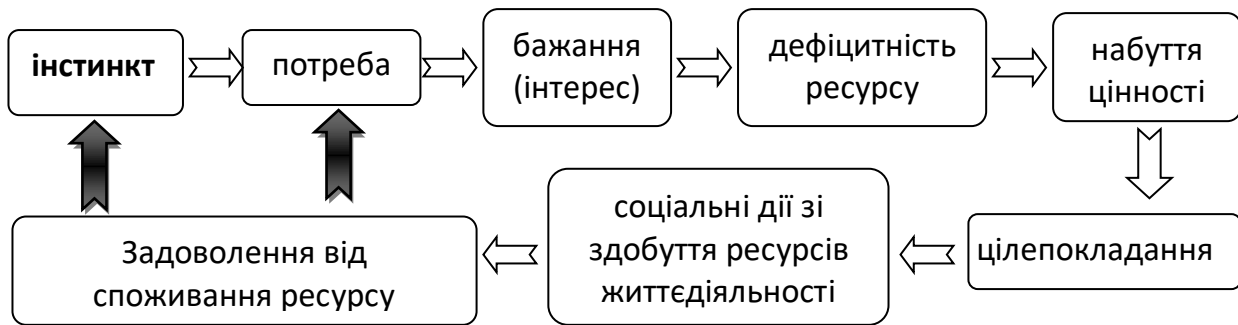

Рис.2. Механізм трансформації інстинктів у соціальні дії людини

З правовою точки зору така дитина, а згодом – людина починає виступати як суб'єкт відповідних дій (в тому числі політичних та соціальних) з пошуку та отримання бажаних ресурсів, що в даному випадку виступають в якості об'єктів. Якщо ж бажаний об'єкт вже знаходиться у власності або в розпорядженні іншого суб'єкта, то мають місце відносини між двома суб'єктами з приводу володіння певним об'єктом. Так історично виникає інститут суб'єкт-об'єктних та суб'єкт-суб'єктних відносин.

На певному рівні можна говорити, що певним суб'єктом надання бажаних ресурсів можуть виступати:

- навколишня природа (дерево, що приносить плоди, річка, що дає воду та рибу, ліс, що вирощує дичину тощо);
- стихійне явище (вогонь, що надає тепло та захист від хижаків, дощ, що приносить необхідну вологу для росту дерев і злаків);
- інші біологічні істоти (мамонт, що дає м'ясо, корова, що дає молоко, бджоли, що дають мед тощо);
- інша людина, в розпорядження якої знаходиться певний матеріальний об'єкт, необхідна інформація, знання, мудрість, розуміння сенсу життя тощо.

Між суб'єктом, який має певний ресурс, та тим, що прагне його здобути, неминуче відбувається взаємодія, форми якої можуть бути надзвичайно широкими й різноманітними – від відверто агресивних (забрати силою), до договірних, партнерських. Прагнучі плодів, людина оберігає й поливає дерево; прагнучі хліба – оре землю, сіє й вирощує зерно; прагнучі молока – годує й випасає корову; прагнучі зігрітися й захиститися від хижаків – збирає хмиз та підтримує вогонь; прагнучі пояснень незрозумілих явищ або сенсу життя – йде з жертвоприношеннями до шамана, прагнучі певних благ або речей – робить якісь дії, що спонукають їх власників віддати своє майно (відібрати, виманити, купити, виміняти тощо). В результаті виникає взаємодія в ході якої суб'єкт-споживач, який прагне щось отримати від суб'єкта-власника, вимушений робити певні дії, на які його спонукає суб'єкт-власник, та які за умови відсутності суб'єкта-власника не мали би місця й не мали би сенсу для суб'єкта-споживача.

Відповідно суб'єкт-власник отримує здатність впливати на дії суб'єкта-споживача, спроможність нав'язувати йому власну волю, контролювати певною мірою його поведінку. Остання формула в науковому дискурсі є нічим іншим, як хрестоматійним визначенням влади! Так генетично обумовлені інстинкти окремого індивідуума в масових процесах їх задоволення призводять інституціоналізації соціального феномену влади як спроможності одних індивідів впливати на отримання ресурсів життєдіяльності іншими – вождя, що контролює і розподіляє їжу й інші матеріальні ресурси життєдіяльності та є гарантом безпеки спільноти (одночасно із здатністю відібрати життя в окремого індивіда); шамана, що володіє виключним правом надавати комунікативні та духовні блага.

Очевидно, що потенційно кожна людина й кожна дитина має по 100 відсотків природних прав на задоволення потреб існування, соціалізації та саморозвитку. Однак, входячи до певної спільноти, індивід стикається з тим, що його інтереси в тій чи іншій мірі перетинаються з подібними інтересами інших членів даної спільноти. Узгодити взаємосуперечливі інтереси може лише зовнішній суб'єкт, наприклад, суспільство – нормами табу, моралі, права. Так, в ході інституційної еволюції [10] виникає політичний вимір як простір гармонізації таких, що перетинаються, інтересів членів локальної людської спільноти.

Задоволення інтересів не просто потребує ресурсів життєдіяльності, а їх максимізації. Підкоряючись інстинкту внутрішньовидової агресії споконвіку окремі індивіди прагнули сконцентрувати у своїх руках дефіцитні ресурси життєдіяльності, використовуючи природні та здобуті здібності: силу воювача, талант мисливця, хитрість та розум мудреця, харизматичність лідера, духовну силу шамана тощо.

Оскільки прагнення кожного до концентрації всіх дефіцитних благцінностей обумовлене генетично на рівні інстинктів, в суспільстві виникає загроза переходу до стану «війни всіх проти всіх» (за Т. Гоббсом, який відверто називав владою право володіння), що викликає необхідність в створенні механізму раціонально-справедливого розподілу дефіцитних благ. І тоді в дію вступає інстинкт самозбереження біологічного виду який спонукає людей виробляти у спільному життєвому просторі загальні для всіх нові культурні форми[2, с. 8]й обумовлює необхідність у формуванні певного соціального інституту, покликаного врегулювати процес регулювання раціонально-справедливого задоволення інстинктів членів даного суспільства(див. Рис. 3.).Так з необхідності централізованого впорядкування споживання ресурсів життєдіяльності людської спільноти виникає система взаємодії індивіда, суспільства та влади, котра в процесі історичної еволюції призводить до інституціоналізації держави й державної влади в її сучасному вигляді як механізму реалізації природних прав людини та контролю за володінням, доступом, формами переходу права власності на ресурси життєдіяльності від одних суб'єктів до інших.

Об'єктивність та закономірність такого стану речей обумовлюється визначеним вище взаємозв'язком інстинктивно обумовлених прав людини та суспільною необхідністю впорядкування їх задоволення через обмеженість доступу до ціннісних ресурсів життєдіяльності.

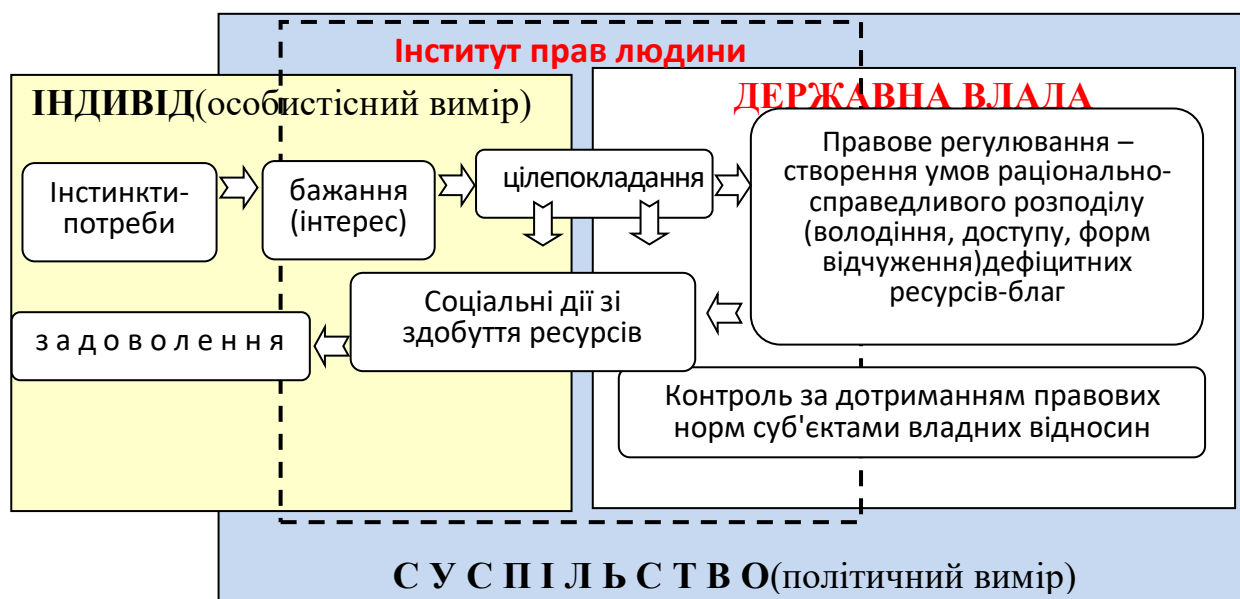

Рис. 3. Механізм інституціоналізації інститутів права дитини й людини та державної влади.

Значну частину цінностей/потреб регулює та контролює суспільство, яке встановлює певну шкалу пріоритетності тих чи інших прав людини. Суспільство ніколи не зможе контролювати абсолютно всі потреби людини (адже неможливо повністю контролювати потребу в абстрактному мисленні, творчості, цікавості, в тому ж диханні), але цілком може встановлювати правові рамки володіння, доступу, форм відчуження майна та інших ресурсів життєдіяльності в інтересах соціетального відтворення всього людства.

Чим більшим є соціум, тим складніше досягти справедливого унормування та розподілу ресурсів життєдіяльності, відповідно більш різноманітними та складними мають бути механізми такого впорядкування. Отже, на певному історичному етапі розвитку і розширення суспільства реалізація цих функцій вимагає створення сукупності відповідних механізмів (виконавчої структури) – так відбувається інституювання держави. Оскільки під функцією держави розуміються «основні напрямки діяльності, що підпорядковані головній меті держави, визначеної соціальною природою самого феномену, – інтересами суспільства, благом народу» (де інтерес за своєю сутністю є втіленням сукупності інтересів індивідуумів як генетично закладених в інстинктах потреб, що формують об'єктивну цінність), то соціетальна функція, як зазначає О. Соловійов, – «є саме тим посередником, що перетворює нематеріальне духовне утворення – суспільну цінність – на механізм державної влади» [9, с. 16].

З повстанням держави як єдиного суспільного інституту, що набув права легітимного насилля по відношенню до суб'єктів владних відносин, які не дотримуються суспільних, в першу чергу – правових норм і приписів, вже державна влада (апарат) намагається регулювати процес реалізації різноманітних потреб/інтересів людини, закріплених в інституті прав людини. В процесі соціалізації дітей держава намагається формувати «культуру інстинктивної поведінки», покликаної підкорити й регулювати проявлення інстинктів як складової частини людської природи та мотиваційної сили людини, що є «передумовою формування й розвитку архетипових структур особистості та виступає перетворювачем біологічно заданого матеріалу силами соціальної дійсності» [3, с. 13].

При цьому рівень гарантування/захисту державою реалізації прав дитини й ширше – прав людини безпосередньо впливає на формування відповідних політичних режимів – якщо державна влада прагне жорстко регулювати/контролювати об'єм потреб, співставний з повним об'ємом сфери природних прав людини (таким чином підкоряючи собі і людину й суспільство), в державі формується тоталітарний політичний режим. Якщо державні зазіхання сягають меж сфери суспільного контролю (таким чином підкоряючи собі суспільство) – відтворюється авторитарний режим. Якщо ж суспільство контролює державу, котра більше концентрується на створенні раціонально-справедливих умов життєдіяльності людини й обмежує рівень силового втручання до мінімально необхідного – встановлюється ліберально-демократичний політичний режим.

Отже, чим більшою мірою державна влада виконує свою первинну функцію – створення умов задоволення природних прав дитини й людини – тим більше вона набуває рис правової й демократичної держави. Не випадково інститут прав дитини закріплено на найвищому міжнародному рівні у таких нормативно-правових документах як Декларація прав дитини ООН (1959 р.), Конвенція ООН про права дитини (1989 р.); Декларація про соціальні і правові принципи, що стосуються захисту і благополуччя дітей (1986 р.); Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей (1990 р.). [1, с. 77–79].

У сучасному світі впливова міжнародна громадська організація з прав дитини, що так і називається – «Kids Rights» проводить щорічне оцінювання стану дотримання прав дитини в більшості країн. Таке оцінювання відбувається за 20-ма показниками, згрупованими у п'ять доменів – «життя», «здоров'я», «освіта», «захист» та «середовище».

Домен «життя» оцінює коефіцієнт смертності молодших 5 років на 1000 народжених; середню тривалість життя при народженні та коефіцієнт материнської смертності – кількість загиблих жінок від причин, пов'язаних із вагітністю, на 100 000 живонароджених за той самий час.

Домен «здоров'я» відслідковує кількість дітей до 5 років з недостатньою вагою; відсоток вижилих немовлят, які отримали першу дозу вакцини, що

містить кір, а також відсоток населення, яке користується покращеними санітарними умовами та покращеними джерелами питної води.

Домен «освіта» визначає очікувані роки навчання в школі окремо дівчат і окремо хлопців, а також рівень гендерної нерівності у очікувані роки навчання у школі, виражений абсолютною різницею між цим показником для дівчат та хлопців.

Домен «Захист» оцінює рівень трудової експлуатації дітей і підлітків, відсоток дівчат у підлітковому віці, що народили немовля та кількість незареєстрованих в установленому порядку немовлят.

Домен «Створення середовища для прав дитини» досліджує ступінь, в якій країна оперувала загальним принципом недискримінації та принципом найкращих інтересів дитини. Особливо це поширюється на бюджетні, політичні та правові норми, державні чи приватні заклади соціального захисту, суди та органи публічної влади. Окремо оцінюється основна «інфраструктура» для розробки та реалізації політики щодо прав дитини, з особливим акцентом на правовій базі захисту та просування прав дітей. Бюджетна політика має бути у формі надання максимально доступних ресурсів для захисту та просування прав дітей. Останнім чинником даного домену є всебічна повага до поглядів дитини. «Kids Rights» закликає дорослих слухати та серйозно розглядати думки дітей та залучати їх до прийняття рішень, які їх стосуються (не надаючи думкам дитини пріоритету над дорослими, оскільки рівень участі дитини у рішеннях повинен бути відповідним до рівня зрілості дитини).

У щорічному звіті Kids rights, оприлюдненому в 2019 році наведені дані по 181 країні світу. Всі країни розбиті на п'ять груп – від найгіршого до найкращого стану захисту прав дитини. Так, до першої п'ятірки держав з найвищим рівнем дотримання прав дитини в 2019 році увійшли Ісландія, Португалія, Швейцарія, Фінляндія та Німеччина з коефіцієнтом 0,907 – 0,967.

До другої групи з числа пострадянських країн входять Казахстан (29 місце з індексом 0,831), Грузія (41 місце з індексом 0,801), Туркменістан (65 місце з індексом 0,769), Білорусь (77 місце з індексом 0,75), Росія (84 місце з індексом 0,741), Україна (88 місце з індексом 0,738), Киргизстан (91 місце з індексом 0,73) та Узбекистан (92 місце з індексом 0,729).

Вірменія – 111-а, з індексом 0,663 вона очолює третю групу країн із незадовільним рівнем захисту прав дітей. Найгірший стан дотримання прав дитини зафіксовано в Афганістані, Сьєрра-Леоне, Чаді, Екваторіальній Гвінеї та Центральній-Африканській Республіці (індекс 0,197 – 0,282) [15].

Як видно зі звіту найслабшою ланкою щодо захисту прав дитини для України є середовище для прав дитини. Якщо за першими чотирма показниками ми маємо рівень найкращих держав (0,813 – 0,952), то індекс середовища для прав дитини становить лише 0,357 – це рівень десятки найгірших країн світу.

Висновки. Таким чином, держава як політичний інститут у своїх витоках має інстинктивно обумовлений інститут прав людини та побудованому на ньому ціннісну систему, тому функція гарантування та захисту природних прав

дитини є фактично основоположною в діяльності як держави в цілому, так і державних інституцій і органів публічного врядування на всіх їх рівнях.

Держава має гарантувати й захищати права дитини. Для сучасної України в цьому напрямку принципово важливим є виправлення негативного стану щодо дотримання середовища для прав дитини. Це означає формування інфраструктури державних органів з розробки та реалізації державної політики щодо прав дитини, ефективний їх захист в судах; відсутність дискримінації на будь-якій основі; врахування інтересів дітей під час прийняття рішень, які можуть впливати на дітей; повага до поглядів дітей, до їх права висловлювати свою думку; розширення мереж ефективної співпраці в галузі прав дітей між державою та громадянським суспільством.

Список використаних джерел:

1. *Дакал А.* Державна політика України у сфері захисту прав дітей: сучасний стан і напрями розвитку : монографія. Київ : НАДУ, 2019. 280 с.
2. *Дротянко Л. Г.* Ментальний аспект комунікації в полікультурному середовищі в умовах глобалізації. Вісник Національного авіаційного університету. Сер. : Філософія. Культурологія. 2013. № 2. С. 5–8.
3. *Камзин Н., Камзина Е.* Роль инстинктов при выборе стратегии childfree. Влияние культуры на инстинкт. Москва : Litres, 2015. 237 с.
4. *Маркузе Г.* Структура інстинктів і суспільство. / пер. О. Юдін. Київ : Ніка-Центр, 2010. 248 с.
5. *Ольшанский Д. В.* Политико-психологический словарь. Москва: Академический проект, 2002. 576 с.
6. Політологічний енциклопедичний словник./ За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. 2-е вид., доп і перероб. Київ: Генеза, 2004. 736 с.
7. Психология масс. Хрестоматия. Редактор-составитель Д. Я. Райгородский. Самара: издательский Дом «БАХРАХ-М», 2006. 592 с.
8. *Ридли М.* Происхождение альтруизма и добродетели. От инстинктов к сотрудничеству. Москва : Litres, 2015. 692 с.
9. *Соловьев О.* Политические институты. СПб. : Изд-во С.Петербургского университета, 2003. 148 с.
10. *Тарасевич В. М.* Інституційна еволюція: від інстинктів до протоінститутів. *Економічна теорія*. 2005. № 1. С. 51-67.
11. *Фет А.* Инстинкт и социальное поведение. Новосибирск : Сова, 2005. 650 с.
12. Философский энциклопедический словарь. Москва: ИНФРА-М, 2001. 576 с.
13. *Фрейд. З.* Массовая психология. Электронная библиотека Института философии РАН. URL:<http://filosof.historic.ru/enc...>(дата звернення 15.10.2019 р.)

14. Шаталович О. Програма соціалізації інстинктів та проблема культурогенезу в ученні З.Фрейда. *Гілея: науковий вісник*. 2013. № 73. С. 161-170.

15. Kids Rights Index 2019 Report. Kids Rights Index. URL: <http://www.kidsrightsindex.org> (дата звернення 15.10.2019 р.)

16. Miller F., Vandome A., McBrewster J. *Duverger's Law*. Saarbrücken : DM Publishing, 2010. 96 p.

REFERENCES

1. Dakal A. (2019), *Derzhavna polityka Ukrayiny u sferi zakhystu prav ditey: suchasnyy stan i napryamy rozvytku* [State policy of Ukraine in the field of protection of children's rights: current state and directions of development] : monohrafiya. Kyiv : NADU, 2019. P. 280.[Ukraine]

2. Drotyanko L.G. (2013), *Mentalnyi aspekt komunikatsii v polikulturnomu seredovyskhi v umovakh hlobalizatsii* [The mental aspect of communication in a multicultural environment in the context of globalization]. *Visnyk Natsional'noho aviatsiynoho universytetu*. Ser. : Filosofiya. Kul'turolohiya. 2013. № 2. pp.5–8. [Ukraine]

3. Kamzin N., Kamzina E. (2015), *Rol' instynktov pri vybore strategii childfree. Vliyaniye kul'tury na instynkt*. [The Role of Instincts in Choosing a Childfree Strategy]. The influence of culture on instinct. Moskva: Litres, 2015. 237 c. [Russia]

4. Marcuse G. (2010), *Struktura instynktiv i suspil'stvo* [Instinct structure and society]. per. O. Yudin. Kyiv : Nika-Tsentr, 2010. 248 c. [Ukraine]

5. Olshansky D. V. (2002), *Politiko-psikhologicheskii slovar'*. [Political and psychological dictionary]. Moskva : Akademycheskiy proyekt, 2002. 576 c. [Russia]

6. *Politolohichny yentsyklopedychnyy slovnyk*. [Political Science Encyclopedic Dictionary] Za redaktsiyeyu YU. S. Shemshuchenka, V. D. Babkina, V. P. Horbatenka. 2-e vydannya. Kyiv : Heneza, 2004. 736 c. [Ukraine]

7. *Psikhologiya mass*. [Psychology of the masses] Khrestomatiya. Redaktor-sostavitel' D. YA. Raygorodskiy. Samara : izdatel'skiy Dom «BAKHRAKH-M», 2006. 592 c. [Russia]

8. Ridli M. (2015), *Proiskhozhdeniye al'truizma i dobrodeteli. Ot instynktov k sotrudnichestvu* [The Origin of Altruism and Virtue. From instincts to collaboration] Moskva: Litres, 2015. 692 c. [Russia]

9. Solov'yev O. (2003), *Politicheskiye instituty*. [Political institutions] SPb. :Izd-vo S.Peterburgskogo universiteta, 2003. 148 c. [Russia]

10. Tarasevich VM (2005), Institutional evolution: from instincts to proto-institutes. *Ekonomichna teoriya*. 2005. № 1. С. 51-67. [Ukraine]

11. Fet A. (2005), *Instynkt i sotsial'noye povedeniye*. [Instinct and social behavior] Novosibirsk : Sova, 2005. 650 c. [Russia]

12. *Filosofskiy entsyklopedicheskiy slovar'*. [Philosophical Encyclopedic Dictionary] Moskva : INFRA-M, 2001. 576 c. [Russia]

13. Freud. Z. (2013), *Massovaya psikhologiya*. [Mass psychology] Elektronnaya biblioteka Instituta filosofii RAN. URL : <http://filosof.historic.ru/enc...> [Russia]
14. Shatalovich O., The program of socialization of instincts and the problem of culturogenesis in the study of Freud. *Hileya: naukovyy visnyk*. 2013. № 73. C. 161-170. [Ukraine]
15. KidsRights Index 2019 Report. KidsRights Index. URL: <http://www.kidsrightsindex.org> [English]
16. Miller F., Vandome A., McBrewster J. *Duverger's Law*. Saarbrücken : DM Publishing, 96 p. [English]